

Ненад М. Станојевић¹
Универзитет у Нишу,
Филозофски факултет,
Департман за социологију
Ниш (Србија)

316.4(049.32)
304(049.32)

Осврћ

Примљен 02/06/2020

Прихваћен 02/11/2020

doi: [10.5937/socpreg54-26882](https://doi.org/10.5937/socpreg54-26882)

ЗНАЧАЈАН ПРИЛОГ САВРЕМЕНОЈ СОЦИОЛОГИЈИ ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА

Љубиша Митровић *Социолошке маргиналије на савремене теме (ојледи о савременој социологији)*, Нови Сад: Прометеј, 2019., 252 стр.

Сажетак: У раду је дат осврт на монографију *Социолошке маргиналије на савремене теме (ојледи о савременој социологији)* аутора др Љубише Митровића. У првом делу рада је представљена структура монографије. Затим су анализиране и представљене целине монографије. Полази се од кризе друштвено-хуманистичких наука, са посебним освртом на кризу социологије, и значаја интелектуалаца у савременом друштву. Затим се разматра положај савремене левице. На крају су приказани, по нама, најзначајнији и најактуелнији прилози на савремене теме. Закључује се да монографија представља допринос савременој социологији друштвених промена.

Кључне речи: савремена социологија, савремена левица, друштвено-хуманистичке науке, криза универзитета

Монографија др Љубише Митровића, професора емеритуса на Филозофском факултету у Нишу, под називом *Социолошке маргиналије на савремене теме (ојледи о савременој социологији)*, резултат је вишегодишњег рада на пројекту *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процеси европских интеграција*, који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског

¹ nenad.stanojevic@filfak.ni.ac.rs

факултета у Нишу. Иако је пред нама монографија у којој се налазе социолошки огледи и расправе саопштени на научним скуповима у земљи и иностранству последњих година, она по свом предмету, теоријско-методолошком приступу и интенцијама представља кохерентну целину.

Монографија, поред предговора аутора, садржи три тематске целине: прва целина, под називом „Савремене друштвено-хуманистичке науке – између маргинализације и обнове њихове критичко-еманципаторске улоге”, садржи пет поглавља; друга целина, под називом „Раскршћа и алтернативе савремене левице”, садржи три поглавља; а трећа, „Социолошке маргиналије на савремене теме”, садржи девет поглавља.

У првој тематској целини аутор најпре указује на основне карактеристике, тенденције и изазове у развоју савремене социологије на почетку XXI века, а затим на кризу друштвено-хуманистичких наука. Он полази од претпоставке да је савремена друштвена криза повезана са успоном неолибералног глобалног развоја. Овакав развој доводи до социјалдарвинизације друштвених односа, реколонизације света, ширења вредности потрошачког друштва, раста незапослености, експанзије прекаријата, експлоатације, подређивања друштвене логике (солидарност, праведност итд.) економској логици, као и увећања социјалних и регионалних неједнакости. Ове тенденције у друштву и економији се одражавају и на начин функционисања универзитета: „настало је видно подређивање науке и универзитета профитној логици капитала/капитализма, чему су подређене и кључне реформе образовања и метаморфозе функције и идентитета савременог универзитета (Mitrović, 2019, str. 89). Долази до комерцијализације универзитета и његовог подређивања потребама савремене поделе рада и тржишта. Међутим, универзитет није значајан само у погледу професионалног образовања, већ и у формирању критичког духа младе генерације и њеног оспособљавања за активно учешће у јавном животу – што се овим променама заоставља. Науке су атомизоване, фрагментисане и налазе се у дисциплинарном хаосу. У овом контексту, аутор критикује болоњску реформу која је у „служби партикуларних интереса снага глобалног капитала и савремене корпоратије” (Mitrović, 2019, str. 92). Посебан осврт се даје на стање у савременој социологији која губи критичку улогу у друштву. Она не треба да буде апологетска, већ треба да „да допринос како у дијагнози узрока савремених проблема, тако и у креативној афирмацији алтернативних пројеката даљег развоја човечанства” (Mitrović, 2017, str. 175). Дакле, социолози не би требало да се задовоље описом друштвених појава, већ морају трагати за алтернативним друштвеним развојем.

Полазећи од претпоставке да је за обнову друштвено-хуманистичких наука и решавање друштвене кризе неопходан хуманистички приступ ангажованих интелектуалаца, аутор посвећује поглавља П. Бурдијеу и Љ. Тадићу као примерима таквих интелектуалаца. Критичка улога интелектуалаца данас је маргинализована. А „нема праве демократије без праве критичке противтеже. Интелектуалац је један противтег, и то од највеће важности” (Bourdieu, 2019, p. 49). Поглавље посвећено Бурдијеу је Митровићев предговор новом издању Бурдијеове књиге *Сигнална светла ~ Сигнална светла 2*, у којој Бурдије истражује кључне проблеме савременог француског

и светског друштва: неолиберализам као парадигму и идеологију, процес глобализације, напуштање социјалне државе, ширење експлоатације, прекаријата, сиромаштва, али даје и пледоаје за један европски друштвени покрет, за уједињавање истраживача и активиста, за нов интернационализам (Bourdieu, 2019). Дакле, све оно што би критички ангажован интелектуалац требало да ради.

Говорећи о Љ. Тадићу, аутор посебно истиче актуелност његове критике нормативизма у друштвеним наукама, критике популизма, дистинкције између легалности и легитимности у политици и правном систему, и значају *аутономије и улоге универзитетима* у развијању критичког духа (Mitrović, 2019, стр. 78).

У другој тематској целини (*Раскрића и алтернативне савремене левице*) проблематизује се положај и улога левице у савременом друштву. Можда је, истиче аутор, најзначајнији догађај за судбину левице у савремености студентска побуна 1968. године која је представљала реакцију на кризу изазвану противречностима капиталистичког поретка на Западу и бирократску антиреволуцију *црвене буржоазије* на Истоку. Међутим, неуспех студентске побуне да прерасте у револуционарни процес довео је до: јачања снага конзервације у светском систему и на Западу и на Истоку; потискивања марксизма као идеологије и његове замене другим облицима контракултуре; интегрисања левице у капиталистички поредак итд. (Mitrović, 2019, стр. 123).

У периоду после пада Берлинског зида и имплозије социјализма, долази до доминације неолиберализма. Ова идеологија доводи до деструкције социјалне државе, раста експлоатације, незапослености, класних и регионалних сукоба итд. Услед тога, левица се нашла у дефанзиви. Аутор сматра да је време да се „скину антикомунистичке стигме конзервативаца и савремене деснице који су прерано објавили смрт Марксу, социјализму и комунизму, и рехабилитују бројни појмови и методе из његове истраживачке радионице” (Mitrović, 2019, стр. 47). Указује да велике идеје никад не пропадају. Тако је и са Марксовом идејом комунизма која у досадашњој историји нигде није остварена (постојали су само одређени облици социјализма са монопартијском владавином). Аутор предвиђа да ће у контексту борбе за посткапиталистичку алтернативу доћи до ревалоризације вредности Марксових и неомарксистичких идеја. Савремена левица би требало да одигра битну улогу у друштвеној трансформацији и изградњи алтернативног пројекта посткапиталистичке цивилизације.

Трећа тематска целина садржи социолошке маргиналије о неким значајним темама у савременом друштву: дигитализацији, хуманизацији и еманципацији, могућностима демографске обнове, беседи као социокултурном феномену, Косову и Метохији као метаполитичком питању, личности и делу академика Владете Јеротића итд. Форма овог рада не дозвољава да се детаљније прикажу сви текстови, па ћемо се задржати на неколико, по нама најзначајнијих и најактуелнијих прилога. Пишући о дигитализацији, хуманизацији и еманципацији, аутор је настојао да укаже на социјалне аспекте успона нових технологија и њихове последице, природу настајућег умреженог друштва и потенцијале друштвених покрета у борби за одрживи развој, хуманизацију друштва и еманципацију човека (Mitrović, 2019, стр. 143).

Промене у савременом свету, узроковане неолибералним моделом развоја и асиметричном глобализацијом, доводе до све већих регионалних и класних неједнакости. Савремени технолошки развој прати одсуство социјалне солидарности, па су могућности технолошког напретка често злоупотребљаване за нове облике манипулације. Аутор подсећа да ове технолошке промене могу довести и до јављања нових друштвених покрета, као друштвених актера.

Кад је реч о савременој Србији, најзначајније теме обрађене у монографији односе се на демографске проблеме и Косово и Метохију.

У поглављу „Геополитички и социолошко-културни аспекти разарања становништва Србије у 20. веку и могућности демографске обнове“, аутор указује да је демографско питање кључно егзистенцијално, национално и развојно питање Србије. Даје се осврт на две фазе у развоју српског друштва: период социјализма и период постсоцијалистичке транзиције. У првој фази развоја долази до *радикалне индустријализације* која је интензивирала померања становништва на релацији село–град и пољопривреда–индустрија. Ови процеси доводе до разарања сељаштва и патријархалних породица. У другој фази развоја доминира *неолиберална ѝранзиција без социјалне одговорности* која доводи до деструкције социјалне државе и рестаурације капитализма периферије, као и до даље демографске девастације села и разарања градова. „На делу су процеси даље депопулације, смањења раста становништва, интензивног старења/сенилизације, ширење овог процеса на градске агломерације, екстремни пад наталитета, споро заснивање бракова, интензивирање процеса спољних миграција“ (Mitrović, 2019, str. 166). Дакле, негативни демографски трендови започети у првој фази су настављени и интензивирани у другој: у првој фази је дошло до разарања села, а у другој и до разарања градова. Због оваквих процеса аутор указује да је неопходно: изградити нову националну стратегију развоја, остварити политику равномерног регионалног развоја, изградити нов однос према интелектуалној дијаспори (Mitrović, 2019, str. 170).

Једна од најзначајнијих тема у Србији јесте питање Косова и Метохије, а допринос расправи о овом проблему Митровић излаже у тексту „Косово и Метохија као метаполитичко питање“. Најпре се указује да симулирани дијалог не служи ничему сем самообмањивању, а да истински дијалог претпоставља културу толеранције и разноврсност аргумената многобројних актера. Аутор указује на разлике између савремене политике и политике у периоду античке Грчке – данас је она редукована на макијавелистичку доктрину, постала је инструмент геоекономије и геополитике прерасподеле и контроле ресурса. Политика је изгубила хумано лице, она је постала облик отуђеног владања над људима и ресурсима. У оваквом контексту обнавља се милитаристички интервенционизам. После пада Берлинског зида настаје нови светски поредак – униполарни светски систем глобализованог капитала. Долази до прекрајања политичке карте света и разбијања вишенационалних и вишеконфесионалних држава. „На том неоимперијалном предаторству настало је НАТО–државче на Косову, као ’колонијални експеримент’ (Хофбауер), али и бројне тзв. ’обојене револуције’ у источној Европи, на северу Африке и Блиском истоку“ (Mitrović, 2019, str. 177). Проблем Косова и Метохије је један од најзначајнијих за савремену Србију,

чије решавање није могуће без референдума грађана, али и мудрог одмеравања дугорочних последица различитих решења по виталне развојне и националне интересе наше земље. Аутор указује да се не сме жмурити пред косовским проблемом, али се он не сме ни брзоплето решавати. Један од проблема који отежава решавање овог проблема јесте да односи снага у свету данас нису најповољнији, тј. такви су да нам не иду на руку (Mitrović, 2019, str. 178). Стога аутор закључује да, уколико не дође до рационалног компромиса, боље је замрзнути конфликт него га решавати на штету националних интереса и будућих генерација.

Монографија *Социолошке маргиналије на савремене теме* представља значајан допринос савременој социологији друштвених промена. У њој се обрађују кључне актуелне теме, проблемска поља савремене социологије друштвеног развоја која аутор, на основу анализе емпиријских истраживања и теоријске проблематизације, синтетички обрађује, дајући допринос савременој науци. Како аутор и сам истиче, ова његова књига остаје отворена за нове допуне, у кључу Туренове перманентне социологије.

Nenad M. Stanojević¹
University of Niš, Faculty of Philosophy,
Department of Sociology
Niš (Serbia)

AN IMPORTANT CONTRIBUTION TO CONTEMPORARY SOCIOLOGY OF SOCIAL CHANGE

Ljubiša Mitrović, *Sociological Marginalia on Contemporary Topics (Reviews on Contemporary Sociology)*, Novi Sad: Prometej, 2019, 252 pp.

(Translation In Extenso)

Abstract: The paper gives an overview of the monograph *Sociological Marginalia on Contemporary Topics (Reviews on Contemporary Sociology)* by Ljubiša Mitrović, PhD. The first part of the paper presents the structure of the monograph. The units of the monograph are analyzed and presented. The author starts from the crisis of social and humanistic sciences, with special reference to the sociology crisis and the importance of intellectuals in the contemporary society. Then the position of the contemporary left is examined. In the end, the most important and current contributions, in our opinion, are shown on contemporary topics. The conclusion is that the monograph represents a contribution to contemporary sociology of social change.

Keywords: contemporary sociology, the contemporary left, social and humanistic sciences, the university crisis

The monograph written by Ljubiša Mitrović, PhD, Professor Emeritus at the Faculty of Philosophy in Niš, and entitled *Sociological Marginalia on Contemporary Topics (Reviews on Contemporary Sociology)*, is the result of many years of work on the project *Tradition, modernization and national identity in Serbia and the Balkans in the European integration process* which is realized by the Centre for Sociological Research of the Faculty of Philosophy in Niš. Although this is the monograph containing sociological reviews and debates presented at scientific gatherings in the country and abroad in the past few years, with its subject, theoretical-methodological approach and intentions it constitutes a coherent whole.

Apart from the author's preface, the monograph encompasses three thematic wholes: the first one, entitled "Contemporary social and humanistic sciences – between marginalization and restoration of their critical-emancipatory role", consists of five chapters; the second whole entitled "Crossroads and alternatives of the contemporary left", contains three chapters, while the third one "Sociological marginalia on contemporary topics", is made up of nine chapters.

---

¹ nenad.stanojevic@filfak.ni.ac.rs

In the first thematic whole, the author primarily points to the basic characteristics, tendencies and challenges in the development of contemporary sociology at the beginning of the 21st century, and then the crisis of social and humanistic sciences. He starts from the assumption that the contemporary social crisis is connected with the rise of the neoliberal global development. Such development leads to the social Darwinizing of social relations, re-colonization of the world, spread of the consumer society values, increasing unemployment, expansion of the precariat, exploitation, subordination of social logic (solidarity, righteousness etc.) to economic logic, as well as increasing social and regional inequalities. These tendencies in the society and economy are also reflected in the manner of the university functioning: “There has been visible subordination of science and the university to the profit logic of capital/capitalism, which includes subordination of key education reforms and metamorphosis of the university function and identity (Mitrović, 2019, p. 89). The university is commercialized and subordinated to the needs of the contemporary division of labour and market. However, the university is important not only in respect of professional education but also in the formation of the critical spirit of the young generation and its enabling for active participation in public life – which is neglected by these changes. Sciences are atomized, fragmented and in a state of disciplinary chaos. Within this context, the author criticizes the Bologna reform for being “in the service of particular interests of the powers of global capital and contemporary corpocracy” (Mitrović, 2019, p. 92). There is a special overview of the state in contemporary sociology that is losing its critical role in the society. It should not be apologetic but “contribute both to diagnosing the cause of contemporary problems and to the creative affirmation of alternative projects of further development of humanity” (Mitrović, 2017, p. 175). Therefore, sociologists should not be satisfied with the description of social phenomena but must search for alternative social development.

Starting from the assumption that the restoration of social and humanistic sciences and the resolution of the social crisis require a humanistic approach of the engaged intellectuals, the author dedicates respective chapters to P. Bourdieu and Lj. Tadić as examples of such intellectuals. The critical role of intellectuals is marginalized nowadays. And there is “no true democracy without a true critical counterbalance; an intellectual is a counterweight of the greatest importance” (Bourdieu, 2019, p. 49). The chapter dedicated to Bourdieu is Mitrović’s preface to the new edition of Bourdieu’s book *Contre-feux ~ Contre-feux 2*, in which Bourdieu researches key problems of the contemporary French and world society: neoliberalism as a paradigm and ideology, the globalization process, the abandonment of the welfare state, the spread of exploitation, the precariat, poverty, but he also makes a plea for a European social movement, for the unification of researchers and activists, for new internationalism (Bourdieu, 2019) – in fact, everything that that a critically engaged intellectual should do.

Speaking of Lj. Tadić, the author particularly emphasizes the up-to-date quality of Tadić’s criticism of normativism in social sciences, the criticism of populism, distinction between legality and legitimacy in politics and the legal system, and the significance of *the autonomy and role of the university* in the development of the critical spirit (Mitrović, 2019, p. 78).

In the second thematic whole (*Crossroads and alternative of the contemporary left*), the position and role of the left is problematized in the contemporary society. Perhaps, as

underlined by the author, the most important event for the future of the left in modern times is the 1968 student protests which constituted the reaction to the crisis caused by contradictions of the capitalist order in the West and the bureaucratic counter-revolution of the *red bourgeois* in the East. However, the failure of the student protests to grow into a revolutionary process led to: the strengthening of the conservative powers in the world system both in the West and in the East; suppression of Marxism as an ideology and its replacement with other forms of counter-culture; integration of the left wing into the capitalist order etc. (Mitrović, 2019, p. 123).

The period after the fall of the Berlin Wall and the implosion of socialism was followed by the dominance of neoliberalism. This ideology led to the destruction of the welfare state, increasing exploitation, unemployment, class and regional conflicts etc. Because of that, the left wing found itself on the defensive. The author believes that it is time “to remove the anticommunist stigmas of conservatives and the contemporary right wing which prematurely announced the death of Marx, socialism and communism, while rehabilitating numerous notions and methods from his research workshop” (Mitrović, 2019, p. 47). He points out that great ideas never fail. The same refers to Marx’s idea of communism which has not been realized in history so far (there have only been certain forms of socialism with the one-party rule). The author predicts that in the context of the struggle for a post-capitalist alternative there will be the revalorization of the values of Marx’s and neo-Marxist ideas. The contemporary left wing should play an important role in the social transformation and construction of an alternative project of the post-capitalist civilization.

The third thematic whole contains sociological marginalia on several important topics in the contemporary society: digitization, humanization and emancipation, opportunities for the demographic renewal, the rhetoric as a socio-cultural phenomenon, Kosovo and Metohija as a meta-political issue, the personality and works of academic Vladeta Jerotić etc. The form of this paper does not allow a more detailed presentation of all texts, so we will focus on some of the most important and most current contributions, in our opinion. In his writing about digitization, humanization and emancipation the author attempts to point to the social aspects of the rise of new technologies and their consequences, the nature of the emerging networked society and the potential of the social movements in the struggle for sustainable development, humanization of the society and human emancipation (Mitrović, 2019, p. 143). The changes in the contemporary world, caused by the neoliberal development model and the asymmetric globalization, lead to increasing regional and class inequalities. Contemporary technological development is characterized by the absence of social solidarity, so the opportunities for technological progress are frequently abused with respect to new forms of manipulation. The author reminds that such technological changes may also lead to the emergence of new social movements as a social actor.

When it comes to contemporary Serbia, the most important topics dealt with in the monograph refer to the demographic problems and Kosovo and Metohija.

In the chapter “Geopolitical and socio-cultural aspects of the destruction of the Serbian population in the 20th century and opportunities for the demographic renewal”, the author indicates that the demographic issue is a crucial existential, national and developmental issue in Serbia. He reviews two stages in the development of the Serbian society: the period of socialism and the period of post-socialism transition. The first stage of development witnessed the *radical industrialization* that intensified village-town

and agriculture-industry shifts of the population. These processes led to the destruction of peasantry and patriarchal families. The second stage of development was dominated by the *neoliberal transition without social responsibility* leading to the destruction of the welfare state and the restoration of peripheral capitalism, as well as further demographic devastation of the village and the destruction of towns. “There are ongoing processes of further depopulation, decreasing growth of population, intense aging/senilization, the spread of this process into urban agglomerations, severely falling birth rates, the slow process of getting married, intensification of the external migration process” (Mitrović, 2019, p. 166). Therefore, negative demographic trends initiated in the first stage were continued and intensified in the second: in the first stage, the village was devastated while the second also included the destruction of towns. Due to such processes, the author indicates that it is necessary: to prepare a new national development strategy, to implement the policy of balanced regional development, and to build a new approach to the intellectual diaspora (Mitrović, 2019, p. 170).

One of the most important topics in Serbia is the issue of Kosovo and Metohija, and Mitrović contributes to the debate about this problem in the text “Kosovo and Metohija as a meta-political issue”. First of all, it is stated that a simulated dialogue serves nothing but self-deception while a true dialogue constitutes the culture of tolerance and diversity of arguments of numerous actors. The author points to the differences between contemporary politics and politics in the period of ancient Greece – today it is reduced to the Machiavellian doctrine and has become an instrument of geoeconomics and geopolitics of redistribution and control of resources. Politics has lost its humane aspect and become a form of alienated rule over people and resources. Militaristic interventionism is restored in this context. After the fall of the Berlin Wall, a new world order was created – a unipolar world system of globalized capital. The political map of the world was recreated and multinational and multiconfessional states were destroyed. “A NATO-style state was created in Kosovo as a ‘colonial experiment’ (Hoffbauer) on that neo-imperial predation, but numerous so-called ‘colour revolutions’ also occurred in East Europe, the north of Africa and the Middle East” (Mitrović, 2019, p. 177). The problem of Kosovo and Metohija is among the most significant ones for today’s Serbia and its resolution is impossible without a citizen referendum, as well as the wise measurement of long-term consequences of different solutions on vital developmental and national interests of our country. The author indicates that we must not turn a blind eye to the issue of Kosovo, but that it must not be hastily resolved either. One of the difficulties compounding the resolution of this problem is that the power relations in are not too favourable today’s world, i.e. they are such that they do not suit us (Mitrović, 2019, p. 178). Accordingly the author concludes that, if there is no rational compromise, it is better to freeze the conflict than solve it to the detriment of national interests and future generations.

The monograph *Sociological Marginalia on Contemporary Topics* is a significant contribution to contemporary sociology of social change. It deals with major current topics, the problem fields of contemporary sociology of social development which are synthetically dealt with by the author on the basis of the analysis of empirical research and theoretical problematization, thus contributing to contemporary science. As the author himself emphasizes, this book remains open for new supplements in the key of Touraine’s permanent sociology.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Mitrović, Lj. (2019). *Sociological marginalia on contemporary topics (reviews on contemporary sociology)*. Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2017). *In the Jaws of Transition: Between the Downfall and the Alternative (A Plea for the Transition of Transition and Alternative Society)*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu; Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
- Bourdieu, P. (2019). *Contre-feux ~ Contre-feux 2*. Beograd: Zavod za udžbenike. [In Serbian]